

DOI: 10.31866/2410-1311.44.2024.318740

УДК 791-51-044.922:[7-028.22:008(=161.2)]:355.01(477-651.2:470-651.1)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ГЕРОЯ У ВІЗУАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ
В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ПІД ВПЛИВОМ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ****Альона Тимошенко**

*Аспірантка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0009-0003-1501-9476
e-mail: timoshenkoalyona@gmail.com*

Для цитування:

Тимошенко, А. (2024). Трансформація образу героя у візуальних практиках в українській культурі під впливом російсько-української війни. *Питання культурології*, 44, 158–171. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.44.2024.318740>

Мета статті — дослідити вплив російсько-української війни на формування героїчного неоміфу та репрезентацію за допомогою візуальних практик образу героя, з яким сьогодні асоціюються процеси конструювання національної ідентичності. *Результати дослідження*. В умовах російсько-української війни, символічної еkleктики, посилення ролі «медійно-візуальної мови» та медійного розмивання традиційних уявлень про героїчне можна спостерігати, що наразі в Україні відбувається відхід від романтизовано-ідеалізованої героїзації минулого та формування нового героїчного неоміфу, що підсилений національно-культурною інтерпретацією героїчного в медіапросторі країни та конструюється на підставі реальних героїчних вчинків здебільшого українських військових. *Наукова новизна* одержаних результатів полягає в тому, що вперше розкрито особливості візуалізації сучасних героїв в умовах російсько-української війни. *Висновки*. Наголошено, що культурологічне осмислення цієї проблеми передбачає те, що увага творців візуальних практик більше концентрується не на культурних героях, а на харизматичних реальних людях, які не просто вписуються у героїчні наративи сучасної української культури, а і є їхніми співтворцями, як свого часу були козаки, бійці ОУН–УПА тощо. Візуалізація героїчних образів з використанням різних засобів (мурали, світлини, малюнки, меми, фільми, реклама тощо) чітко підкреслює, що на вершині нового пантеону українських героїв знаходяться ЗСУ, воїни-захисники, які є нащадками славетних предків часів Київської Русі, Козаччини та Української революції 1917–1921-х рр. Доведено, що візуалізація героїчного на сучасному етапі російсько-української війни виявляє та репрезентує контрверзу «герой – антигерой»: потужною метафорою та сильним образом українського героя є образ Кіборга, тоді як антигероем

постає російський військовий, який творить зло та безчинства у Бучі, Ізюмі, Маріуполі та інших українських містах.

■ **Ключові слова:** образ героя; героїзація; російсько-українська війна; візуальні практики; візуалізація; національна ідентичність; «герой – антигерой»

■ Вступ

Російсько-українська війна, яка фактично розпочалася у 2014 р., змінила життя українців, їхній побут і повсякдення, економічне становище, міжлюдські взаємини, громадську активність, вплинула на соціальні та візуальні практики. Саме ця війна, особливо з моменту повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р., консолідувала народ та активізувала масовий супротив українського соціуму російській военній агресії, змінила ставлення українців до своєї держави, яку, за твердженням Є. Головахи, вони «нарешті прийняли» (Фещенко, 2022) та почали сприймати як цінність. Фундаментальний зсув в українській масовій свідомості також фіксують і соціологічні опитування: приміром, соціологічна група «Info Sapiens» на початку березня 2022 р. провела телефонне опитування, за даними якого більшість українців, які не залишили країну (67 % усіх громадян, зокрема 78 % опитаних чоловіків і 59 % жінок), підтримали збройний опір для захисту України проти російської агресії (Berger, 2022); і ще, за результатами опитування (20–28 червня 2024 р.) в межах соціологічного дослідження, яке на замовлення редакції «Дзеркала тижня» провів Центр Разумкова, «66 % опитаних вірять у те, що Росію можна перемогти на полі бою» (Ведернікова, 2024). Попри досить великий відсоток ухилинтів (46 % українців вважають, що бути ухилинтом під час війни не соромно), героїчні вчинки наших військових на полі битви з ворогом доводять цінність героїчної парадигми та героїзації на національному, локальному та індивідуальному рівнях, що передбачає обумовленість мотивів героїчної поведінки в контексті виконання службових обов'язків й інтересів захисту Батьківщини, що виражається у різних видах практик і дискурсу, креолізованих текстах, фото- та відеоматеріалах, коментарях користувачів інтернет-сервісів тощо.

Так, з одного боку, зміна контексту репрезентації національної ідентичності та героїчної парадигми з огляду на російсько-українську війну, а з іншого — особливості «візуального повороту» в культурі, під час якого відбувається «розширення способів передачі знання — від мови текстів до екранної, медійно-візуальної мови» (Кремень & Ільїн, 2020, с. 8), детермінують логіку дослідження з урахуванням трансформації підходів створення й репрезентації візуальних образів національних героїв на сучасному етапі.

■ Аналіз попередніх досліджень

Про важливість образів та інтерпретацій, візуальних даних, про семіотику, візуальну та протетичну культури писали такі зарубіжні дослідники, як Н. Брайсон, Г. Бьом, Г. Маден, Г. Пак, Ф. Ла Росс, Д. Сміт-Шенк та ін. Також слід звернути увагу на роботи Н. Фалькенгайнер, С. Мерера і Т. Шлехтрімена (Falkenhauser et al., 2019) з аналізом процесів героїзації (теорії, методи, історії), М. А. Озтюрка

та Л. Канци (Öztürk & Kanca, 2022), що вивчили використання героїзму як методу переконання у Великій війні (на прикладі американських плакатів), М. Хюнюн (Hyunyoung, 2024) використав іконографічний аналіз Ервіна Панофскі, щоб розшифрувати кампанію набору в армію США 2021 року «Покликання», де аналіз передбачає рух від опису візуальних і наративних елементів (доіконографія) до дослідження символічних значень (іконографія) та інтерпретації основних суспільних установок (іконографія).

Потрібно зазначити і сучасні наукові розвідки українських дослідників. Так, Ю. Марційчук (2013) цікавлять процеси візуалізації в сучасній культурі. Д. Воронік (2016) аналізує образ козака Мамаю як важливий складник української культурної пам'яті та універсальний символ національної ідентичності. Цікавою є стаття Т. Храбан (2021), в якій вона осмислює архетипічні аспекти образу героя в сучасному українському неінституційному військовому дискурсі. Роботи Є. Павліченка (2023а, 2023b) присвячені конструюванню національної ідентичності в сучасній візуальній культурі України та проблемам національно-культурного змісту в об'єктах візуальної культури. О. Голобородько (2024а, 2024b) прагне дослідити процеси героїзації та аудіовізуальне конструювання героя в сучасній медіакulturі України.

■ Мета статті

Мета статті — дослідити вплив російсько-української війни на формування героїчного неоміфу та репрезентацію за допомогою візуальних практик образу героя, з яким сьогодні асоціюються процеси конструювання національної ідентичності.

■ Результати дослідження

Події Євромайдану та Революції гідності постали каталізатором націєтворення, коли основною домінантою ментальної ідентичності стала воля до свободи. Події 2014–2015 рр., пов'язані з анексією Криму, сепаратистськими рухами на Донбасі та оголошенням антитерористичної операції на Сході України (2014–2018), згодом Операції об'єднаних сил (2018–2022), помітно активізували націоналістичний патерн ідентичності, експлуатація якого супроводжувалася насамперед відродженням інтересу до тих історичних подій і персоналій, які тривалий час (як за радянських часів, так і під впливом проросійських політичних сил і партій) були заборонені в українській візуальній культурі, а якщо і час від часу репрезентувалися, то у «спотвореному» (відповідно до провладної ідеології) вигляді. Національний патерн ідентичності на перше місце висував національні символи та образи, особливо на територіях, де відчувався сильний вплив російської пропаганди. Так з'явилися пам'ятники козаку Мамаю (Краматорськ, 2015 р.; Кривий Ріг, скульптор В. Токар, 2016 р.) та документальні й історично-драматичні фільми про героїв УПА: «Хроніка Української повстанської армії 1942–1954» (режисер Т. Химич, 2014 р.), «Жива» (режисер Т. Химич, 2016 р.), «Червоний» (режисер З. Буадзе, за романом А. Кокотюхи, 2017 р.) та ін.

Приблизно тоді ж, в другій половині 2010-х рр., відбувається процес формування героїчного неоміфу за допомогою інструментарію аудіовізуальних

і візуальних практик. Зокрема, з'являється чимало документальних фільмів, як-от «На лінії вогню», «Край землі», «Дебальцеве», «Рейд. Сила нескорених», «Неоголошена війна. Щоденник», «Аеропорт», «Добровольці Божої чоти», «Переломний момент: війна за демократію в Україні» та ін., в яких героїзувалися бійці-добровольці та кадрові українські військові. З огляду на конструювання героїчного неоміфу важливо зазначити таку картину, як «Крим. Як це було» (режисер К. Кляцкін, 2016 р.), у якій захоплення півострова російськими військами показано очима реальних солдатів, офіцерів і матросів, що не зрадили свою присягу та національні інтереси. Особливо сильне враження це справляє, коли використовується «talking heads», тобто коли в кадрі говорить герой, що формує у глядача збірний образ українського військового та розкриває його мотивацію — захист дому, території та сім'ї (Підкуймуха, 2019, с. 636). Ну і як же не згадати блокбастер і військову драму «Кіборги. Герої не вмирають» (режисер А. Сеїтаблаєв, 2017 р.), присвячену десяти дням з оборони Донецького аеропорту, що тривала 242 дні. Аналізуючи фільм й особливості режисерського підходу, Ю. Ладигіна (2022) зазначає: «Творчий підхід до використання образу кіборга ефективно демонструє ґрунтовну гомогенізацію політичних поглядів і каталізацію національної єдності, які спричинила війна в Україні. Образ кіборга стає потужною метафорою, яка виходить за межі жорсткого поділу на чорне та біле, притаманного російському розумінню української суб'єктивності, і національних відповідей, які його імітують. Натомість фільм пропонує нову гібридну українську ідентичність, яка здатна подолати розділення, зумовлені такими відмінностями, як вік, етнічність, регіональна ідентичність, соціальне походження, мова спілкування, а також створити “неорганічні” коаліції, засновані на спільному почутті громадянського обов'язку та політичній орієнтації» (с. 124).

Як бачимо, візуальні та аудіовізуальні практики, зокрема кінематограф, є ефективним інструментом конструювання нової соціальної реальності та героїчної парадигми. Погоджуючись з експертами у тому, що художні та документальні фільми мають потужний візуальний складник і видовищний характер, завдяки чому здатні ефективно протидіяти російській пропаганді (йдеться про доповідь 2014 р. «Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України» (Національний інститут стратегічних досліджень України, 2014)), слід зазначити ще один не менш важливий аспект. Героїчна парадигма формується внаслідок двох взаємопов'язаних процесів — героїзації та дегероїзації, і так само як її основу складає концепт героя та його образ, важливу роль відіграє і образ та концепт антигероя як відображення процесів дегероїзації у конкретній національній мовній картині світу. В українській культурі воєнного періоду поряд з конструюванням націоналістичного патерну ідентифікації чітко викристалізовується тенденція до активізації проросійського патерну, що пов'язаний з мовним питанням і найбільш відчутно проявляється в екранних візуальних формах. Поряд зі згаданими «Кіборгами» тут показовим прикладом є екранізація роману С. Жадана «Ворошиловград» у фільмі «Дике поле» (режисер Я. Лодигін, 2018 р.), де українською говорять лише кілька героїв, а російською і суржиком більшість персонажів.

Утім візуальні практики не обмежуються лише кінематографом. Так, можна згадати мурали: «Заради свободи» — на жовто-блакитному тлі зображено солдата, який символізує всіх військових — захисників України (Д. Касянюк та М. Мотрук, вул. Ігорівська); на честь бійців «Азову» за мотивами перформансу футбольних фанатів (Протасів Яр, лютий 2023 р.); із зображенням Героя України Олександра Мацієвського та написом «Слава Україні! Героям Слава!» (Київ, вул. Банкова, художник К. Гуемі, квітень 2023 р.) (Верховна Рада України, 2023).

Також варто зазначити нові медіа та зовнішню соціальну рекламу, через які транслюються візуальні образи героїв. Так, у 2023 р. до Дня Незалежності за ініціативи Луцької міської ради в межах проєкту «Пам'ятаємо наших Героїв» на рекламних led-екранах розмістили фотографії та імена українських воїнів, які загинули на війні за період від 2014 р. і дотепер (*У Луцьку на бігбордах*, 2023). Загалом це досить поширена візуальна практика у багатьох українських містах, селищах і селах — розміщувати фото полеглих бійців, які родом з тих місць, з надписом «Наші герої». Важливим аспектом візуалізації процесу героїзації теж можна вважати колаборацію ЗСУ з медіа «The Ukrainians», фондом «Повернись живим» та компанією «BigMedia» наприкінці 2022 р., в межах якої ініційовано проєкт «Згуртовані». Його ціль — демонстрація сили та консолідації української нації. Фотографи Д. Павлов, В. Кузан та Р. Пашковський на світлинах зобразили на темному тлі військових у формі ЗСУ (І. Мавдрик — командир інженерно-саперної роти 93-ї окремої механізованої бригади, Є. Авдєєв — воїн 95-ї окремої десантно-штурмової бригади та О. Петриков — командир роти вогневої підтримки 30-ї окремої механізованої бригади), а поруч написи «Що мотивує мене битися далі попри все? Я б'юся за власний дім», «Служба — мій внесок у перемогу, і я стоятиму до кінця» та ін. (Пірун, 2022).

Цікаво антитеза «герой – антигерой» представлена у кітчевих рекламних відеороликах онлайн-казино Cosmolot — «Перемагають сильні духом», «Палімо вату разом з Cosmolot», «Cosmolot: Пригощаємо орків гранатами», «Пекельний двіж від Cosmolot (Рашистам — пекло)», героями яких є чорти. У них чорти, які традиційною уособлюють зло, представлені позитивними персонажами, що підтримують українців, і, відповідно, зустрічають росіян у пеклі. У рекламі «Перемагають сильні духом» демони приходять на допомогу в боротьбі з російською армією, тоді як окупанти показані в образі упирів, які символізують смерть, епідемії, зло, біду, стихійні лиха. Як зауважують О. Кравченко, Н. Манич і Н. Федотова, (2022) «з повномасштабним вторгненням РФ в Україну міфологічні персонажі постають як захисники від нових злих сил — російських окупантів. Навіть символ абсолютного зла — чорт — сприймається як позитивний персонаж, оскільки приймає окупантів у пекло. Традиційні для українського світогляду демонічні образи зображаються представниками своєї землі, які мають магічну силу й здатні захищати власну територію, українські культурні традиції від знищення» (с. 90).

Цікаво, що сучасна російсько-українська війна актуалізувала тяглість героїчних традицій, представлену у візуальних практиках аналогіями і зв'язком між козаками, воїнами УПА та ЗСУ, що трактуються як нащадки своїх славетних предків. Так, у 2023 р. відомий митець К. Ротань з нагоди свята Покрови Пре-

святої Богородиці, Дня захисників і захисниць України, Дня українського козацтва передав у диптиху ідею єдності поколінь захисників України. Як повідомляє «АрміяInform»: «Картини презентував український військовий волонтер Олександр Дєєв від БО “БФ “Захистити майбутнє”. На представленому диптиху в козацьких обладунках зображено Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного і командувача Об’єднаних Сил ЗСУ Сергія Наєва» (Національна спілка журналістів України, 2023). Чи можна згадати авторську екскурсію «Від козаків до кіборгів», що відбулася 6 грудня 2017 р. в Обласному краєзнавчому музеї у Черкасах, або як ЗСУ та французький фотограф Емерик Луїсет (2023) відтворили картину І. Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»: бійці 112-ї бригади територіальної оборони «пишуть листа, ймовірно, диктатору путіну, усім своїм виглядом показуючи зневагу до нього». І таких прикладів знайдеться чимало.

Відродження героїчних традицій минулого на сучасному етапі російсько-української війни зумовило операціоналізацію в межах візуальних практик образу козака Мамає, який, між іншим, «в публічному дискурсі трактується як символ традиційної візії національної ідентичності» (Воронік, 2016, с. 99). 14 жовтня 2022 р. в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва до Дня українського козацтва презентовано виставку «Козак Мамає — душа правдива», де було представлено 20 творів із зображеннями Мамає, які виконані з різних матеріалів та в різних техніках авторства українських митців О. Машкевича, О. Міловзорова, П. Печорного, А. Пушкарьова, Є. Миронової та ін. (Катаєва, 2022). Образ козака Мамає дійсно активно використовують у різних візуальних практиках на підтримку ЗСУ. Так, наприклад, за умовами акції «#ВишийДляГероя» (за підтримки волонтерського об’єднання «Народний тил», благодійного фонду «Повернись живим» та виробника товарів для рукоділля «Повітруля») дизайнерка Л. Єрмілова за мотивами картини М. Домбровського розробила таку схему — з придбаного набору для вишивки «Козак Мамає» кошти адресуються на допомогу армії (#ВишийДля Героя, 2018).

Війна не лише актуалізувала новий національний дискурс, а й запустила механізм (пере)винайдення національних героїв. Тут можна згадати історико-драматичний фільм «Гетьман» (2015), історичну стрічку з елементами фентезі за мотивами казки С. Лірника «Про вдову Ганну Шулячку, Чорного Козака і страшне закляття» (2018), фільм-казку «Пекельна хоругва, або Різдво Козацьке» (2019) за мотивами твору С. Лірника «Про старого козака, різдвяного чорта, чотири роги і козацький рід» (2019), історичну стрічку «Толока» (2020), історичний фільм-фентезі «Легенди чарівнолісся» (2021) та історичний детектив за мотивами роману І. Баранька «Максим Оса та золото Песиголовця» (2022). У фільмах «Король Данило» (режисер Т. Химич, 2018 р.) та «Довбуш» (режисер О. Санін, 2023 р.) помітне використання образів героїв у контексті естетики піднесеного, що формує героїчний афект, який емоційно пов’язує героїв на екрані з глядачами та нацією загалом. Те саме можна спостерігати на прикладі героїзації історичних постатей — воїнів ОУН та УПА, інтерес до яких також активізувався у зв’язку з російською агресією та пошуком своїх контргероїв. Актуальність мілітаристської маскулінності з огляду на реальні бойові дії тран-

сформувала модель українського героя-воїна, яка наразі сприймається вже не як абстрактний ідеал, а швидше як дієвий механізм перетворення звичайного українського чоловіка на воїна ЗСУ не за формальною ознакою. Це втілювалося в сильних візуальних образах на прикладі історичного бойовика «Червоний» (режисер З. Буадзе, 2017 р.), головний герой якого, воїн УПА Данило Червоний, потрапивши до ГУЛАГу в 1947 р., очолює повстання каторжан, або ще одного історичного фільму-екшну «Крути 1918» (режисер О. Шапарев, 2019 р.), представлено на платформі Netflix.

О. Голобородько (2024а, 2024b) пропонує умовну типологію героїв, які з'явилися з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р.: військові герої, цивільні герої, герої-волонтери та зооморфні герої, що втілені у візуальних та аудіовізуальних образах. Дійсно, поряд з військовими, про яких вже йшлося вище, можна виокремити і цивільних героїв, особливо, якщо згадати події Революції гідності, коли на Майдан вийшли звичайні люди, щоб відстоювати інтереси українського народу в боротьбі зі злочинним і проросійським режимом президента В. Януковича. Це такі імена, як С. Нігоян, У. Голоднюк, О. Бадера, Б. Ільків, В. Веремія та інші патріотичні українці, яких було підступно вбито снайперами і згодом героїзовано в медіапросторі як Небесна сотня. Так, у 2015 р. з'явився мурал на торці одного з будинків на Михайлівській вулиці, присвячений Сергію Нігояну. Також у цьому році «Пошта Майдану» випустила спеціальний блок, на якому, окрім фотографій С. Нігояна, М. Жизневського та Ю. Вербицького, були «кони революції» з вулиці Грушевського — Тарас Шевченко у захисній масці, Леся Українка у протигазі та Іван Франко в касці (автор Sociopath) (Лавренюк, 2015).

Серед зооморфних героїв у контексті російсько-української війни слід виокремити службових (пес Патрон) та домашніх (кіт Герич, кіт Сирський ін.) тварин. В українського пса-сапера Патрона навіть є свій офіційний сайт, а ще це перша собака в історії з титулом «Пес Доброї Волі» від UNICEF (Горлач, 2022). На цьому сайті представлено розділи: «Діяльність», «Фонд Патрона», «Визначні події», «Мерч» та «Колаборації», викладено мультсеріал «Пес Патрон» та ін. Він особливо популярний серед дітей, має сторінку в Instagram з більш ніж 400 тис. підписників, з'явився в анімаційному мультфільмі на YouTube та має численні нагороди, включаючи «PalmDogManitarian» на Каннському кінофестивалі. Зокрема, Т. Кузнецова та А. Подолян (2023) зауважують, що «образ Патрона виявився потужним інструментом, який поширює на весь світ основні меседжі про стійкість і людяність українців, популяризує етику турботи, підтримку волонтерських ініціатив, підвищує обізнаність населення про важливість мінної безпеки. Крім того, він став потужним джерелом психологічної підтримки українців, які переживають складні часи в умовах повномасштабної війни» (с. 192). Трохи менш популярним виявився кіт Сирський, що відомий завдяки колишньому волонтеру та чинному військовослужбовцю Роману Синіцину, фото та меми з яким заповнили інтернет-простір. До речі, завдяки його популярності було зібрано € 147 тис. на комплекти БПЛА Mini Shark для коригування артилерії, а ще його фото з'явилось у соціальних мережах проекту «Дія» як ілюстрація для майбутнього реєстру домашніх тварин (Смукот, 2023).

Висновки

Отже, семантика образу героя активно трансформується залежно від інтерпретаційних домінант у сучасному культурному просторі. В умовах російсько-української війни, символічної еклектики, посилення ролі «медійно-візуальної мови» та медійного розмивання традиційних уявлень про героїчне можна спостерігати, що наразі в Україні відбувається відхід від романтизовано-ідеалізованої героїзації минулого та формування нового героїчного неоміфу, що підсилений національно-культурною інтерпретацією героїчного в медіапросторі країни. Якщо говорити про культурологічне осмислення цієї проблеми, то увага творців візуальних практик більше концентрується не на культурних героях, а на харизматичних реальних людях, які не просто вписуються у героїчні наративи сучасної української культури, а і є їхніми співтворцями, як свого часу були козаки, бійці ОУН–УПА тощо. Візуалізація героїчних образів з використанням різних засобів (мурали, світлини, малюнки, меми, фільми, реклама тощо) чітко підкреслює, що на вершині нового пантеону українських героїв знаходяться ЗСУ, воїни-захисники, які є нащадками своїх славетних предків часів Київської Русі, Козаччини та Української революції 1917–1921-х рр. Водночас візуалізація героїв часів російсько-української війни виявляє та репрезентує контрверзу «герой – антигерой»: потужною метафорою та сильним образом українського героя є образ Кіборга, з яким у російській свідомості асоціюється українська суб'єктність і національна відповідь «руському миру», тоді як антигероєм постає російський військовий, який творить зло і безчинства в Бучі, Ізюмі, Маріуполі та інших українських містах. Актуальність мілітаристської маскулінності з огляду на реальні бойові дії трансформувала модель українського героя-воїна, яка наразі сприймається вже не як абстрактний ідеал, а швидше як дієвий механізм перетворення звичайного українського чоловіка на воїна ЗСУ не за формальною ознакою. Окремим перспективним напрямом подальших досліджень є типологія героїв, які з'явилися з початком повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. (військові герої, цивільні герої, герої-волонтери та зооморфні герої), та їхні репрезентації у сучасній візуальній культурі.

Список посилань

- Ведернікова, І. (2024, 15 липня). *Війна чи мир. Українці хочуть повернути кордони 1991 року, але чіми руками?* ZN.UA. <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vijna-chi-mir-ukrajintsi-khochut-povernuti-kordoni-1991-roku-ale-chijimi-rukami-rezultati-sotsiolohichnohodoslidzhennja.html>
- Верховна Рада України. (2023, 29 квітня). *У центрі столиці з'явився мурал із написом «Слава Україні. Героям Слава»*. <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/235843.html>
- #ВишийДля Героя: допоможіть зберегти життя українським воїнам. (2018, 13 листопада). *Українська правда*. <https://life.pravda.com.ua/society/2018/11/13/234152/>
- Воронік, Д. (2016). У пошуках універсального символу національної ідентичності: образ Козака Мамає в українській культурній пам'яті початку XXI ст. *Культура і сучасність*, 2, 96–100.

- Голобородько, О. О. (2024а). Аудіовізуальне конструювання героя в сучасних медіа. In *ЛОГОС: Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences* [Conference proceedings] (pp. 554–556). P.C. Publishing House. <https://doi.org/10.36074/logos-29.03.2024.118>
- Голобородько, О. О. (2024b). Героїзація як феномен сучасної медіакультури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 126–131. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302044>
- Горлач, П. (2022, 21 листопада). *Патрон отримав титул першого у світі «Пса Доброї Волі» від ЮНІСЕФ*. Суспільне Культура. <https://susplilne.media/culture/321484-patron-otrimav-titul-persogo-u-sviti-psa-dobroi-voli-vid-unisef/>
- Луїсет, Е. (2023, 23 вересня). *ЗСУ відтворили картину «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»*. Maximum. https://maximum.fm/zsu-vidtvorili-kartinu-zaporozhci-pishut-lista-tureckomu-sultanovi-foto_n211346
- Катаєва, М. (2022, 6 жовтня). Козака Мамаю у мистецтві покажуть у столиці. *Вечірній Київ*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72338/>
- Кравченко, О., Манич, Н., & Федотова, Н. (2022). Демонічні образи в сучасній українській рекламі. *Образ*, 3(40), 84–93. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2022.3\(40\)-84-93](https://doi.org/10.21272/Obraz.2022.3(40)-84-93)
- Кремень, В. Г., & Ільїн, В. В. (2020). Презентація візуальної грамотності в освітньому процесі та її експлікація в культурі мислення. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 75(1), 1–13.
- Кузнецова, Т. В., & Подолян, А. В. (2023). «Хто тримає цей район? – пес Патрон!», або як візуальні образи поширюють стратегічні наративи України під час війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 34(73), 6, 186–193. http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/33.pdf
- Лавренюк, С. (2015, 22 січня). Пам'ятаймо! Перші Герої Небесної Сотні. *Голос України*. <http://www.golos.com.ua/article/2417>
- Ладигіна, Ю. В. (2022). Кіборги проти ватників: гібридність, вепонізація інформації та медіатизована реальність усучасних українських фільмах про війну. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 9(1), 105–142. <https://doi.org/10.21226/ewjus588>
- Марційчук, Ю. І. (2013). Процеси візуалізації в культурі: сучасний дослідницький контекст. *Культура України*, 41, 29–36.
- Національна спілка журналістів України. (2023, 3 жовтня). *Українські воєначальники постали на картині в образі козаків*. <https://nsju.org/novini/ukrayinski-voenachalnyku-postaly-na-kartynah-v-obrazi-kozakiv/>
- Національний інститут стратегічних досліджень. (2014, 11 березня). *Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1-2 березня 2014 року)*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/schodo-informaciyno-psikhologichnoi-skladovoi-agresii>
- Павліченко, Є. О. (2023а). Національно-культурний зміст в об'єктах візуальної культури: символіка кольору сучасних патріотичних муралів. *Культура і сучасність*, 2, 33–38. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293741>
- Павліченко, Є. О. (2023b). Особливості конструювання національної ідентичності в сучасній візуальній культурі України. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*, 47, 80–84. <https://doi.org/10.35619/ucpnmk.v47i.726>

- Підкуймуха, Л. (2019). Образ «друга»/«ворога» в сучасній українській військовій документалістиці. В *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ* [Матеріали конференції] (с. 633–643). Open Publishing LMU. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/21324>
- Пірун, В. (2022, 31 грудня). *В Україні запустили кампанію соціальної реклами «Згуртовані» з військовими та ветеранами*. LB.ua. https://lb.ua/society/2022/12/31/540999_ukraini_zapustili_kampaniyu.html
- Смуток, Б. (2023, 10 листопада). Нова зірка соцмереж. Як кіт Сирський став популярним та «засвітився» в «Дії». *Chas.News*. <https://chas.news/news/nova-zirka-sotsmerezhyak-kiit-sirskii-stav-populyarnim-ta-zasvitivsya-v-dii-foto>
- У Луцьку на бігбордах розмістили світлини загиблих Героїв*. (2023, 24 серпня). Волинь Post. <https://www.volynpost.com/news/226722-ulucku-na-bigbordah-rozmistyly-svitlyny-zagybylyh-geroiv-foto>
- Фещенко, Р. (2022, 9 червня). *Високий рівень національної стійкості. Соціолог Головаха – про те, якими стали українці за час війни й головну їхню відмінність від росіян*. NV. <https://life.nv.ua/ukr/socium/chim-vidriznyayutsya-rosiyani-ta-ukrajinci-sociolog-pro-teshcho-viyavila-viyna-novini-ukrajini-50248594.html>
- Храбан, Т. (2021). Архетипічні аспекти образу героя в сучасному українському неінституційному військовому дискурсі. *Соціальні комунікації: теорія і практика*, 12(1), 83–97. <https://doi.org/10.51423/2524-0471-2021-12-1-2>
- Berger, M. (2022, March 10). A majority of Ukrainians support armed resistance and oppose concessions to Russia, poll finds. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/10/ukraine-poll-majority-ukrainians-support-armed-resistance-oppose-concessions-russia-new-poll-finds/>
- Falkenhayner, N., Meurer, S., & Schlechtriemen, T. (Eds.). (2019). Editorial: Analyzing Processes of Heroization. Theories, Methods, Histories. *helden. heroes. héros*, 5, 5–9. <https://www.sfb948.uni-freiburg.de/en/publications/ejournal/editions/specialissue/5/editorial.html?page=1>
- Hyunyoung, M. (2024). Beyond the call of duty: Reimagining military service through hero narratives in the US Army's 'The Calling' campaign. *Journal of Military Studies*, 1(1), 1–8. <https://doi.org/10.2478/jms-2024-0002>
- Öztürk, M. A., & Kanca, L. (2022). Examining the Use of Heroism as a Method of Persuasion in the Great War Propaganda-The Case of United States of America Posters. *ART/icle: Journal of Art and Design*, 2(2), 87–109. <https://doi.org/10.56590/stdarticle.1202551>

References

- Berger, M. (2022, March 10). *A majority of Ukrainians support armed resistance and oppose concessions to Russia, poll finds*. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/10/ukraine-poll-majority-ukrainians-support-armed-resistance-oppose-concessions-russia-new-poll-finds/>
- Falkenhayner, N., Meurer, S., & Schlechtriemen, T. (Eds.). (2019). Editorial: Analyzing Processes of Heroization. Theories, Methods, Histories. *helden. heroes. héros*, 5, 5–9. <https://www.sfb948.uni-freiburg.de/en/publications/ejournal/editions/specialissue/5/editorial.html?page=1> [in English].

- Feshchenko, R. (2022, June 9). *Vysokyi riven natsionalnoi stiikosti. Sotsiolog Holovakha - pro te, yakymy staly ukraintsi za chas viiny y holovnu yikhniu vidminnist vid rosiian* [High level of national resilience. Sociologist Golovakha on how Ukrainians have become during the war and their main difference from Russians]. NV. <https://life.nv.ua/ukr/socium/chim-vidriznyayutsya-rosiyani-ta-ukrajinci-sociolog-pro-teshcho-viyavilaviyana-novini-ukrajini-50248594.html> [in Ukrainian].
- Holoborodko, O. O. (2024a). Audiovizualne konstruiuvannia heroia v suchasnykh media [Audiovisual construction of the hero in modern media]. In *ΛΟΓΟΣ: Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences* [Conference proceedings] (pp. 554–556). P.C. Publishing House. <https://doi.org/10.36074/logos-29.03.2024.118> [in Ukrainian].
- Holoborodko, O. O. (2024b). Heroizatsiia yak fenomen suchasnoi mediakultury [Heroization as a phenomenon of modern media culture]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 1, 126–131. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302044> [in Ukrainian].
- Horlach, P. (2022, November 21). *Patron otrymav tytul pershoho u sviti "Psa Dobroi Voli" vid YuNISEF* [Patron received the title of the world's first "Goodwill Dog" from UNICEF]. *Suspilne Kultura*. <https://suspilne.media/culture/321484-patron-otrimav-titul-persogou-sviti-psa-dobroi-voli-vid-unisef/> [in Ukrainian].
- Hyunyoung, M. (2024). Beyond the call of duty: Reimagining military service through hero narratives in the US Army's 'The Calling' campaign. *Journal of Military Studies*, 1(1), 1–8. <https://doi.org/10.2478/jms-2024-0002> [in English].
- Kataieva, M. (2022, October 6). *Kozaka Mamaia u mystetstvi pokazhut u stolytsi* [Cossack Mamai in art will be shown in the capital]. *Vechirniy Kyiv*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/72338/> [in Ukrainian].
- Khraban, T. (2021). Arkhetychni aspekty obrazu heroia v suchasnomu ukrainskomu neinstytutsiinomu viiskovomu dyskursi [Archetypical aspects of the hero's image in the contemporary ukrainian non-institutional military discourse]. *Social Communications: Theory and Practice*, 12(1), 83–97. <https://doi.org/10.51423/2524-0471-2021-12-1-2> [in Ukrainian].
- Kravchenko, O., Manych, N., & Fiedotova, N. (2022). Demonichni obrazy v suchasni ukrainskii reklamii [Demonic images in modern ukrainian advertising]. *Obraz*, 3(40), 84–93. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2022.3\(40\)-84-93](https://doi.org/10.21272/Obraz.2022.3(40)-84-93) [in Ukrainian].
- Kremen, V. H., & Ilin, V. V. (2020). Prezentatsiia vizualnoi hramotnosti v osvithomu protsesi ta yii eksplikatsiia v kulturi myslennia [Presentation of visual literacy in the educational process and its explication in the culture of thinking]. *Information Technologies and Learning Tools*, 75(1), 1–13 [in Ukrainian].
- Kuznietsova, T. V., & Podolian, A. V. (2023). "Khto trymaie tsei raion? – pes Patron!", abo yak vizualni obrazy poshyriuiut stratehichni naratyvy Ukrainy pid chas viiny ["Who guards this neighbourhood? – Patron the dog!": how visual imagery spreads Ukraine's strategic narratives during the war]. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philology. Journalism*, 34(73), 6, 186–193. http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/33.pdf [in Ukrainian].
- Ladyhina, Yu. V. (2022). Kiborhy proty vatnykiv: hibrydnist, veponizatsiia informatsii ta mediatyzovana realnist usuchasnykh ukrainskykh filmakh pro viinu [Cyborgs vs.

- Vatniks: Hybridity, Weaponized Information, and Mediatized Reality in Recent Ukrainian War Films]. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, 9(1), 105–142. <https://doi.org/10.21226/ewjus588> [in Ukrainian].
- Lavreniuk, S. (2015, January 22). Pamiataimo! Pershi Heroi Nebesnoi Sotni [Let us remember! The first Heroes of the Heavenly Hundred]. *Holos Ukrainy*. <http://www.golos.com.ua/article/2417> [in Ukrainian].
- Lhuisset, E. (2023, September 23). *ZSU vidtvoryly kartynu "Zaporozhtsi pyshut lysta tureckomu sultanovi"* [The Armed Forces of Ukraine recreated the painting "Cossacks Write a Letter to the Turkish Sultan"]. Maximum. https://maximum.fm/zsu-vidtvorili-kartynu-zaporozhchi-pishut-lista-tureckomu-sultanovi-foto_n211346 [in Ukrainian].
- Martsiichuk, Yu. I. (2013). Protsey vizualizatsii v kulturi: suchasnyi doslidnytskyi kontekst [Processes of visualization in culture: modern research context]. *Culture of Ukraine*, 41, 29–36 [in Ukrainian].
- National Institute for Strategic Studies. (2014, March 11). *Shchodo informatsiino-psykholohichnoi skladovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy (za rezultatamy podii 1-2 bereznia 2014 roku)* [On the information and psychological component of the Russian Federation's aggression against Ukraine (based on the events of March 1-2, 2014)]. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/schodo-informaciyno-psikhologichnoi-skladovoi-ahresii> [in Ukrainian].
- National Union of Journalists of Ukraine. (2023, October 3). *Ukrainski voienachalnyky postaly na kartyni v obrazi kozakiv* [Ukrainian military leaders appeared in the picture as Cossacks]. <https://njsu.org/novini/ukrayinski-voienachalnyky-postaly-na-kartynah-v-obrazi-kozakiv/> [in Ukrainian].
- Öztürk, M. A., & Kanca, L. (2022). Examining the Use of Heroism as a Method of Persuasion in the Great War Propaganda-The Case of United States of America Posters. *ART/icle: Journal of Art and Design*, 2(2), 87–109. <https://doi.org/10.56590/stdarticle.1202551> [in English].
- Pavlichenko, Ye. O. (2023a). Natsionalno-kulturnyi zmist v ob'iektakh vizualnoi kultury: symbolika koloru suchasnykh patriotychnykh muraliv [National and Cultural Content in Visual Culture Objects: Colour Symbolism of Modern Patriotic Murals]. *Culture and contemporaneity*, 2, 33–38. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293741> [in Ukrainian].
- Pavlichenko, Ye. O. (2023b). Osoblyvosti konstruiuvannia natsionalnoi identychnosti v suchasni vizualni kulturi Ukrainy [Features of constructed national identity in modern visual culture of Ukraine]. *Ukrainian Culture: The Past, Modern, Ways of Development*, 47, 80–84. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.726> [in Ukrainian].
- Pidkuimukha, L. (2019). Obraz "druha"/"voroha" v suchasni ukrainskii voieni dokumentalistytsi [The image of "Friend" and "Enemy" in the modern ukrainian military documentaries]. In *Dialoh mov - dialoh kultur. Ukraina i svit* [Dialog der Sprachen - Dialog der Kulturen : die Ukraine aus globaler Sicht] [Conference proceedings] (pp. 633–643). Open Publishing LMU. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/21324> [in Ukrainian].
- Pirun, V. (2022, December 31). *V Ukraini zapustyly kampaniiu sotsialnoi reklamy "Zghurtovani" z viiskovymy ta veteranamy* [Ukraine launched a social advertising campaign "United" with the military and veterans]. LB.ua. https://lb.ua/society/2022/12/31/540999_ukraini_zapustili_kampaniyu.html [in Ukrainian].

- Smutok, B. (2023, November 10). *Nova zirka sotsmerezkh. Yak kit Syrskiyi stav populiarnym ta "zasvityvsia" v "Dii"* [The new star of social networks. How Syrsky the cat became popular and "lit up" in Diya]. Chas.News. <https://chas.news/news/nova-zirka-sotsmerezkh-yak-kit-sirskii-stav-populyarnim-ta-zasvitivysya-v-dii-foto> [in Ukrainian].
- U Lutsku na bihbordakh rozmistily svitlyny zahyblykh Heroiv* [In Lutsk, pictures of fallen Heroes were placed on big boards]. (2023, August 24). Volyn Post. <https://www.volynpost.com/news/226722-ulucku-na-bigbordah-rozmistily-svitlyny-zagyblyh-geroiv-foto> [in Ukrainian].
- Vedernikova, I. (2024, July 15). *Viina chy myr. Ukraintsi khochut povernuty kordony 1991 roku, ale chyimy rukamy?* [War or peace. Ukrainians want to return the borders of 1991, but with whose hands?] ZN.UA. <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/vijna-chi-mir-ukrajintsi-khochut-povernuti-kordoni-1991-roku-ale-chijimi-rukami-rezultati-sotsiolohichnoho-doslidzhennja.html> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, April 29). *U tsentri stolytsi znavyvsia mural iz napysom "Slava Ukraini. Heroiam Slava"* [A mural with the inscription "Glory to Ukraine. Glory to the Heroes"]. <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/235843.html> [in Ukrainian].
- Voronik, D. (2016). U poshukakh universalnogo symbolu natsionalnoi identychnosti: obraz Kozaka Mamaia v ukrainskii kulturnii pamiaty pochatku XXI st. [Searching for the universal symbol of national identity: the image of Cossack Mamay in the Ukrainian cultural memory in the early XXI the century]. *Culture and contemporaneity*, 2, 96–100 [in Ukrainian].
- #VyshyiDlia Heroia: dopomozhit zberehty zhyttia ukrainskym voynom* [#HigherForHero: help save the lives of Ukrainian soldiers]. (2018, November 13). Ukrainska pravda. <https://life.ppravda.com.ua/society/2018/11/13/234152/> [in Ukrainian].

TRANSFORMATION OF THE HERO IMAGE IN VISUAL PRACTICES IN THE UKRAINIAN CULTURE UNDER THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Alyona Tymoshenko

PhD Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

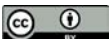
ORCID ID: 0009-0003-1501-9476

e-mail: tymoshenkoalyona@gmail.com

The aim of the article is to study the influence of the russian-Ukrainian war on the formation of heroic neomyth and representation with the help of visual practices of a hero image with which the processes of constructing national identity associate today. *Results*. In conditions of the russian-Ukrainian war, symbolic eclecticism, the increasing role of the "media-visual language" and the media blurring of traditional ideas about heroic issues, it can be noticed, that now in Ukraine there is a rejection of heroisation of the past and the formation of a new heroic neomyth which is reinforced by the national and cultural interpretation of heroic in the

country media space, and is constructed on the basis of real heroic deeds, mostly of the Ukrainian military. *Scientific novelty* of the obtained results grounds on the fact that for the first time peculiarities of visualisation of modern heroes in the context of the russian-Ukrainian war are revealed. *Conclusions.* It is emphasised that the culturological understanding of this issue predicts that the attention of visual practices creators concentrate more not on cultural heroes but on charismatic real people who do not simply fit into the heroic narratives of modern Ukrainian culture, but they are their own co-creators like were the Cossacks, OUN-UPA fighters, et al. Visualisation of the heroic images with using different means (murals, photos, drawings, memes, movies, advertisements, etc.) clearly underline that on the top of the new pantheon of Ukrainian heroes are the Armed Forces of Ukraine, soldiers-defenders who are descendants of the glorious ancestors of the Kyiv Rus times, the Cossacks times and the Ukrainian Revolution of 1917–1921. It is grounded that visualisation of the heroic at the current stage of the russian-Ukrainian war reveals and represents the contradiction of “hero – anti-hero”: a powerful metaphor and a strong image of the Ukrainian hero is the image of Cyborg, while the anti-hero is the russian soldier, who commits evil and outrages in Bucha, Izium, Mariupol and other cities of Ukraine.

■ **Keywords:** hero image; heroisation; russian-Ukrainian war; visual practices; visualisation; national identity; “hero – anti-hero”

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.